

Giriş

Gündelik hayatın içinde karşılaştığımız değişik görüşlerin, imajların, fikirlerin ve inançların pek çoğunu ortalarda dolaşan söylentiler aracılığıyla elde ederiz. Bunun en büyük nedeni ise gündelik hayatın akışı içinde gerçeklere ve doğrulara ulaşma imkanımızın sınırlı olmasıdır (Moles, 2004: 17-18). İşte bu nedenle insanlar normal günlerde alıştıkları ve itimat ettikleri haber kaynaklarından yeterince haber alamadıkları ya da haber almada güçlüklerle karşılaştıkları durumlarda, kaynağı belli olmasa bile söylentilere ya da fısıltı gazetelerine inanmaya başlarlar. Bu yönüyle söylentiler, bugünün ve geleceğin belirsiz olaylarına anlam kazandırmaktadır.

Konuya bir kavram olarak söylenti ve fısıltı gazetesi ile neyi ifade etmeye çalıştığımızı anlatarak başlamakta yarar vardır. Bu alanın kurucularından olan Allport ve Postman'a göre söylenti, kesinliğini kanıtlayacak somut veriler olmaksızın, genellikle kulaktan kulağa kişiden kişiye yayılan, inanılması istenen, günün olaylarına bağlı bir önermedir (1947:501). Bu tanıma göre söylenti öncelikle bir haberdır. Güncel olanla ilgili yeni bilgi ileri sürer ve buna inanılmasını ister. Bu tanıma göre söylenti, güncel olanla ilgili yeni bilgiler ileri süren bir haberdır. Bilginin karaborsası olarak değerlendirilen söylentinin hiçbir temeli olmayabilir (Kapferer, 1992: 19). Buna karşın kamusal alanda yer bulamayan ve bir kenarda bırakılan söylenti "insanların söylediği", "etrafta dolaşan" ya da "herkesin bildiği"dir.

Haberleri gazete, televizyon, internet gibi yaygın medya kanallarından almaya alışmış olan günümüz insanların için, birbirine uymayan haberlerin hâkim olduğu ve haber kaynaklarının hiçbirinin diğerinden daha güvenilir olmadığı durumlarda bir belirsizlik söz konusudur (Allport & Postman, 1992:163). Nitekim bilgi eksikliğinin olduğu durumlarda fısıltı gazetesi işlemeye başlar

ve müphemliğin yarattığı anlam boşlukları birbiriyle ilgisi olmayan imgeler ve çağrışımlarla doldurulmaya çalışılır. Bu yönüyle söylentiler, doğruluğu kanıtlanmamış ancak bulanıklık içinde parlak halde duran, çoğunlukla şifahen yayılan bilgilerdir. "Her söylentide bir gerçeklik payı vardır" görüşünden hareketle insanlar bildikleri ve inandıkları konulara ilişkin söylentilerin içinde doğruluk payı olduğunu düşünürler. Böylece bireyler tarafından hissedilen gerilimin, şüphenin, korkunun ve kuşkunun nedenleri bir ölçüde açıklanmış ve gerilim hafifletilmiş olur.

Söylenti özü itibarıyla kolektif bir tartışma sürecinden kaynaklanan doğaçlama haberlerdir ve kaynağında önemli ve bir o kadar da belirsiz bir olay vardır. Bu bağlamda söylentilerin başlayabilmesi için üç temel ögenin gerçekleşmesi gerekir. Bu ögeler bilgi eksikliği, güvensizlik ve çelişkilidir. Çevresindeki gelişmeler ve olaylar hakkında bilgi sahibi olmayan kişiler, ortaya atılan spekülasyonlara açık hale gelirler. Gelen bilgilerdeki çelişkiler, güvensizliği besler ve açıklanamayan olaylara bir anlam verme çabasıyla fısıltı gazetesi ortaya çıkar. Eğer olayın önemi sıfır veya olay tümüyle belirsiz değilse söylenti olmayacaktır (Kapferer, 1992: 19-21). Yani kabaca, bir söylentinin gücü, söz konusu söylentinin önemiyle, durumun bütününe dair belirsizliğin çarpımı demektir. Başka bir ifadeyle, koşulların bütünü ne kadar belirsiz ve haberler ne denli önemli ve anlamlıysa, söylenti de o denli güçlü olur.

Söylentinin iki ucu da açıktır, yani kaynağı ve hedefi belli değildir. Söylentiler genellikle bir niyet ya da strateji olmadan, mesajların yorumlanmasındaki eksiklikler nedeniyle kendiliğinden ortaya çıkan ve zamanla ilk halinden farklılaşarak kulaktan kulağa geniş kitlelere yayılan toplumsal üretimlerdir (Kapferer, 1992: 35). Bu süreçte mesaj dolaşırken büyük bir hızla kısılır, daha

özölü, daha kolay kavranabilir ve hatırlanabilir hale gelir. Öyle ki masumane bir şekilde başlatılan söylentiye ulaşan her insan onu değiştirir, bir anlamda yenden üreterek onun bir parçası haline gelir. Bu açıdan söylentinin bireysel bir öznesi yoktur, birçok farklı insan aynı şeyi söyler. Bu insanların her biri de “bilen kişi” olmanın ayrıcalığını yaşamak ister çünkü bilgi güçtür ve söylenti, söylenti taşıyan insanlara güçlü olduğu hissini verir. Bu güç hissi sebebiyle söylenti, ona kulak verenlerde bir başkasına aktarılmak için karşı konulamaz bir dürtü yaratır.

Genel olarak söylentilerin temelinde insanların kuruluşlara, hükümetlere veya büyük şirketlere yönelik güvensizliği vardır. Söylentiye yol açan belirsizlik, endişe, önem ve inanç unsurları söylentinin yayılması konusunda da etkilidir. Bu bağlamda belirsizlik durumlarında insanlar resmi kanallardan bilgi edinemediğinde söylenti üretmek ya da onları yayararak boşluğu doldururlar. Durumla ilgili bir belirsizlik varsa insanlar çeşitli taktiklerle belirsizliği gidermeye çalışarak içinde buldukları durumdan çıkmaya ve rahatlamaya çalışırlar. Bu bağlamda insanların bekleyip de cevap alamadığı her yerde söylentilerin ortaya çıkabileceğini söylemek mümkündür. Bu yolla üzüntüye veya endişeye sebebiyet veren şeyler mantıklı bir açıklamaya kavuşturulur. Ayrıca endişe üreten söylentiler daha hızlı yayılırlar. Bir diğer faktör ise söylentinin onu yayan kişiler için taşıdığı önemdir, ne kadar önemliyse o kadar hızla yayılır.

Söylenti ve fısıltı gazetesine ilişkin çözmeye çalıştığımız bu genel çerçevenin ardından çalışmamızın inceleme alanını oluşturan forumlara değinmek yerinde olacaktır. Yaşadığımız dünyanın en önemli enformasyon ve eğlence kaynaklarından biri olan internet, interaktif iletişimin hâkim olduğu çağımızda bireylerin yaşanan olay ve olgulara ilişkin görüş ve düşüncelerini ortaya koyabile-

cekleri bir ortam sunmaktadır. Böylece okuyucunun sesi konumundaki forumlar aracılığıyla bireyler kamusal söylemin bir parçası haline gelmektedir (Schultz, 2000:207). Medya bağlamında düşünüldüğünde okurların, haberlerin içeriği üzerine yorumlarını ve değerlendirmelerini kısaca tepkilerini almak, medyaya interaktiflik kazandırmaktadır.

Toplumun bir araya gelip ortak görüş bildiremeyeceği kadar parçalanmış ve karmaşıklaşmış olan modern dünyada bireyler, kendilerini ilgilendiren konularda söz sahibi olmak ve görüş belirtmek istemektedir. Forumlar okurları edilgen konumdan çıkararak olaylar ve haberlere ilişkin görüş, duygu ve düşüncelerini ortaya koyabilecekleri bir alana kavuşturmaktadır. Bu noktada internet sayfalarında görmeye alıştığımız yorum bölümlerinin önemli psikolojik işlevlerine değinmek yerinde olacaktır. Bunların başında insanların alternatif bir dünyada kontrolü eline geçirdiği duygusunu yaşamasına olanak vermesi gelmektedir (Timisi, 2001:164). Sanal bir kamusal alan yaratan forumlarda katılımcılar açık erişim, gönüllü ve statüden soyutlanan katılım imkânı bulmaktadır. Gündelik hayatlarında söz hakkına sahip olmayan ya da hiçbir zaman sorunlarını, isteklerini ve görüşlerini diğer insanlara sunamayan bireyler bu sayfalar aracılığıyla düşüncelerini ifade edebilmektedir (Huisman, 2000:89). Yüz yüze iletişimin internetin sembollerıyla yer değiştirdiği bu mecralar, fikirlerin daha açık ifade edilmesine ortam sağlamaktadır. Buna bağlı olarak yeni toplumsal mekânlar oluşmakta ve yeni ilişki modelleri ortaya çıkmaktadır.

Forumlarda katılımcılar, genelde öznel konularından kaynaklanan gündelik hayatlarındaki deneyimlerini metnin temeline yerleştirmektedir. Belirli bir biçimde interaktiflik, katılımcılar arasındaki mevcut eğlence arayışını tatmin etmek, kendini ifade etmek konusunda istek yaratmak ve yeni fikir-

ler için öncülük yapmak gibi işlevleri yerine getirmektedir (Ka-Ching Chan, Leung, 2005:357). Çalışmamız açısından değerlendirildiğinde forumlar, katılımcıların görüşlerini ve olaylar karşısındaki tepkilerini ortaya koyması bağlamında gündelik hayatın içinde anlamlandırma pratiklerine ilişkin veriler elde etmek açısından önemlidir. Bu yolla belirsizlik durumlarında bilgi ve paylaşım platformları olan internet medyasının üstlendiği psiko-sosyal işlevlere ilişkin bir bakış açısı geliştirmek mümkün olacaktır.

Çalışmanın amacı gündelik hayatımızın bir rutini haline gelen ve fark etmeden bir parçası olduğumuz fısıltı gazetesinin işleyişinde internetteki forumların nasıl bir alan açtığına ilişkin farklı bir bakış açısı sunmaktır.

Yöntem

Günlük olarak yayımlanan otuzun üzerinde ulusal gazete ve yüz ellinin üzerinde yerel gazete ile internet, gazete okurları için büyük bir alan oluşturmaktadır. Bu çerçevede fısıltı gazetesinin forumlar aracılığıyla internet ortamında nasıl var olduğunu görmek için 14-24 Ekim 2009 tarihleri arasında Milliyet, Sabah, Radikal, Habertürk gibi farklı yayın politikalarına sahip dört gazetenin internet sayfalarında “domuz gribi” şeklinde bir arama yapılmıştır. Bu arama sonucunda ulaşılan haberlerin altlarında yer alan forum bölümleri incelenerek analize konu olan veriler elde edilmiştir.

Analizde benimsenen yaklaşımın temel dayanak noktasını tematik analiz yöntemi oluşturmaktadır. Uygulanan teknik, incelenen yorumlarda belirgin olarak öne çıkan tematik ve söylemsel kalıpları ve bu çerçevede seçilen sözcükleri, adlandırmaları, pozisyonları, iddiaları ortaya çıkarmaya yönelik çalışan bir araştırma yöntemi olarak tasarlanmıştır. Böylelikle ele alınan temalar hakkında belirli bir durum tanıımı, nedensel yorumlamalar ve değerlendirmeler yapılabilecektir.

Analiz Bulguları

Tüm dünyada hızla yayılan domuz gribi vakalarına ilişkin olarak resmi kanallardan açıklayıcı bilgilerin gelmemesi ya da birbiriyle çelişkili bilgilerin gelmesi üzerine, yaşananlara bir anlam verme çabasıyla fısıltı gazetesinin hızla işleme başladığı gözlenmektedir. İnanma ihtiyacı içindeki insanlar, kulaktan kulağa aktarılan söylentiler aracılığıyla gelen eksik bilgileri kategorileştirilerek hayali nesnelere ve bildik kavramlara dönüştürme eğilimindedir. Bu eğilimin bir sonucu olarak ortaya çıkan yorumlarda yer alan ifadelerin açıklayıcı tema olarak alınması ve değinilen konu ya da olayın çerçevesi anlam örüntüsünün dikkate alınması sonucunda aşağıdaki temalar belirlenmiştir.

- Siyasal iktidara eleştiri
- Sağlık
- Ekonomi
- Komplote teorileri
- Dini boyut

Analiz kategorileri çerçevesinde makalede yer alacak nihai örnek metinler seçilerek aktarılmış ve yorumlanmaya çalışılmıştır.

1- Siyasal İktidara Eleştiri

Üzerinde denetim kurulması zor bir medya olan fısıltı gazetesine, sınırsız bir mecra olarak internet ve sağladığı olanaklar eklendiğinde iktidarları rahatsız etme oranı artmaktadır. Nitekim söylenti yoluyla bilgi ve haber iletiminin, iktidarlar için basından daha tehlikeli olduğu ifade edilmektedir (Lefebvre, 1973:73). Çünkü söylentinin belirsiz bir kaynaktan çıkması, anonim olması onu iktidar açısından denetlenmesi son derece güç ve tehlikeli bir medya yapmaktadır. İşte bu nedenle iktidarlar, söylentiye denetim altına alma stratejileri geliştirmeye büyük önem vermektedir.

Domuz gribi hastalığı gibi toplumun genelini ilgilendiren bir konuda da, resmi yetkililerin kamuoyunda paniğe yol açmama gerekçesiyle hastalığın ya-

yılma ve görülme durumuyla ilgili eksik bilgilendirmede bulunması toplumda çeşitli söylentilere neden olmuştur. Bu söylentilerin yayılma alanlarından biri de kişilerin kimliklerini açıkça ortaya koymadan, serbestçe eleştiri yapabildikleri internet ortamındaki gazete forumları olmaktadır.

“Nerede alınan tedbirler?: 7 kişide virüs olduğu tespit edilmiş... Peki nerede tespit edildi... Kimsenin bir cevap verdiği yok... (Radikal/19 Ekim 2009/)

“Neler oluyor. Bir açıklama yapan yok mu. Aşılar para için mi yoksa genetik değiştirme vs mi. Neden bu kadar doz alındı.” (Habertürk/21 Ekim 2009/ Domuz Gribi Salgını)

Söylentinin temelinde, “*neler oluyor*” ifadesinden de açıkça ortaya konduğu üzere, insanların hükümetlere, kuruluşlara kısaca iktidar seçkinlerine yönelik güvensizliği yattığından, sorumlu olarak bu kesimlere işaret edildiği gözlenmektedir.

Yapılan yorumları farklı temalar altında değerlendirmek mümkün olmakla birlikte belirsizlik ve buna bağlı olarak ortaya çıkan güvensizlik, kuşku, korku ve şüphe duyguları komplote teorilerini ortaya çıkarmakta ve bu yaklaşım alt metin olarak her temada kendini hissettirmektedir. Aşağıdaki yorumları bu bağlamda değerlendirmek mümkündür.

“Civanın bulunduğu bir aşının “oranı” ne olursa olsun güvenilemeyeceğinin farkındayım o yüzden ben bu iktidara da güvenmiyorum” (Habertürk/22 Ekim 2009/ Çocukları Domuz Gribinden Korumanın Yolları)

“Uyanın: Domuz gribi denen hastalığın aşısı daha dünyanın hiçbir yerinde tam olarak denenmedi. Deneme yapılması için bir hükümete ihtiyaçları vardı. Bilin bakalım bu ülke hangisi oldu. Şimdi sevgili halkım panik yapıp, ne olduğu bilinmeyen bu aşıya kobay olmak için birbirlerini ezecek.” (Milliyet/ 18 Ekim 2009/ 6’sı Öğrenci 7 Kişide Domuz Gribi)

“Bu işler karışık: Bu aşının Türkiye’de denenmesi karşılığı karşılıksız hibe kredi sözü mü verildi... Biz radyasyonsuz çay içen bakanları da gördük. Sonra millet Karadeniz’de kırıldı gitti.” (Milliyet/ 21 Ekim 2009/ Öğrencilerde Domuz Gribi Vakaları Artıyor)

Konuya ilişkin çelişkili haberlere yer verilmesi, bir kesimin aşığı överken diğer bir kesimin aşığı yermesi söylentilerin ortaya çıkmasında önemli bir unsur olarak kendini göstermekte ve yorumlara yansımaktadır:

“Kolay Gelsin Sayın Vali... Yani, gerçekte ne oluyor, neler oluyor? Bilemiyoruz. Aşığı öven(!) kadar, neredeyse söven de var. İki taraf da tıp adamları. Hangisine inanacağız?... Şimdi olanlar, insanlarımızı bu geniş topluluklar üzerindeki uygulamaya safhası olan bilmem kaçınıcı faz’a ikna çalışması olmasın? (Radikal/ 23 Ekim 2009/ İstanbul’da Okullara Domuz Gribi Tatili)

Yetersiz bilgilendirme nedeniyle insanlar çevrelerinden duyduklarını kendileri açısından anlamlı hale getirme gayreti içine girmektedir. Bu çerçevede yorumlar incelendiğinde, siyasal iktidarın domuz gribi hastalığına yakalanan öğrencilerin hangi okullarda eğitim gördüğünü açıklamamasının kamuoyundaki söylentileri artırmış olduğu ve fısıltı gazetesinin işlerlik kazanmasına yol açtığı gözlenmiştir. Aşağıdaki yorumlarda bunu açıkça görmek mümkündür:

“Olay, skandalın da skandalı: Toplumun sağlığını tehdit eden konuda, ilgili Bakanlık Sağlık İl Müdürlüğü olayı yatıştırmak için, konuyla ilgili okul bir hafta tatil edilmesine rağmen, inkar ediliyor yatıştırmaya kalkıyorsa, bu sorumsuzlukla toplumun sağlığından, söz edilemez.” (Milliyet/15 Ekim 2009/ Virüs 10 kişiye bulaştı)

“Yoruma bakar mısın: “Yayılma riski yok” Allah aşkına insanları merakta bırakan böyle bir konuda vali yayılma riski yok diyor nereden biliyorsun virüsün RNA’sıyla protokol mü yaptınız kar-

deşim ciddi olun biraz neden okul isimlerini söylemiyorsun insanlar çocuklarını daha dikkatli inceleyecek belki neyi saklıyorsun” (Milliyet/ 22 Ekim 2009/Okullarda yayılıyor)

“Ne güzel yönetim bu böyle!!!: Çok mantıksız açıklamalar yapmış, sen okulları açıkla isteyen çocuğunu okula gönderdin istemeyen göndermesin hastalık geçene kadar...” (Milliyet/ 22 Ekim 2009/ Okullarda yayılıyor)

“... Lisesi'nde 3 tane domuz gribi vakası tespit edilmiştir. Bir öğrencinin durumu ciddidir. Bilgilerinize ...” (Habertürk/21 Ekim 2009/ Domuz Gribi Kabusu)

“Barış açılımı varken, kim umursar toplumu çocukları?: Her geçen gün artan salgın gripten, okullar toplum perişan halde, hastaneler grip nedeniyle dolup taşıyor, gripli okulların ismi açıklanmıyor, hala yaygın durum yok değil, üstü örtülmeye çalışılıyorsa, rezaletin rezaleti.” (Milliyet/22 Ekim 2009/ Okullarda yayılıyor)

“Ne Olacak Halimiz!: Türkiye'ye yayılan bu virüsü durdurmanın bir yolunu bulun yoksa herkes karantina altına alınacak... Bir süre sonra kimse işe okula gidemeyecek. Aşı işi ise meçhul her şey daha kötüye gitmeden bir şeyler yapılsın. Sağlık bakanlığı bu duruma çözüm bulsun lütfen.”(Radikal/19 Ekim 2009/ Domuz gribi okullarda hızla yayılıyor)

Yukarıdaki yorumlarda da görüldüğü gibi bilgi eksikliği ile güvensizliğin birleşmesi sonucunda alternatif bir haber kaynağı olarak fısıltı gazetesinin çalışması hızlanmıştır. Birer söylenti halini alan yorumlarda domuz gribine karşı kullanılacak aşının içeriğine ilişkin resmi kanallardan bilgi talep edilmekte, bilgi yoksunluğu nedeniyle çeşitli spekülasyonlara ve eleştirilere yer verilmektedir. Oysaki söylentilerin ortaya atanı rahatlatıcı yönü olduğu kadar kamuoyunu paniğe sevk edebilecek tarafları da bulunmaktadır. Bu açıdan düşünüldüğünde domuz gribi hastalığının bir lisede

görülmesinin rivayet edilmesi o liseyle bir şekilde bağlantısı olan ve çevresinde yaşayanların korku ve telaşa kapılma riskini ortaya çıkarmaktadır.

2- Sağlık

Genel olarak sağlık söz konusu olduğunda insanlar duydukları haberlere daha temkinli yaklaşma eğilimindedir. Bunun yanı sıra insanların, çocuklarının sağlıklarıyla ilgili kuşkuya kapılmaları durumu da söz konusu olduğunda korku ve endişe daha da artmakta ve yorumlarda şu şekilde karşılık bulmaktadır.

“... Aşı gelecekmış ama aşının yan etkileri varmış ve bu yan etkiler yüzünden bu aşı Amerika'da yasaklanmış...” (14 Ekim 2009/ Habertürk/ 3 Şüpheli Daha Var)

“Küçük yaştaki çocukların bünyesi kaldıramaz da ölürlere diye aşı olmayın diyorlar” (Habertürk/23 Ekim 2009/ Çocukları Domuz Gribinden Korumanın Yolları)

Sağlık teması altında karşımıza çıkan alt temalardan biri de aşının yan etkilerine ilişkin olarak yapılan spekülasyonlardır. Bunların başında ise aşının içerisinde civa olduğu ve bunun da kısırlık yaptığı, kansere neden olduğu ya da kalp-damar hastalıklarını tetiklediği yorumları gelmektedir:

“Civa insanları kısır yapıyormuş, isterseniz olun aşığı.” (Habertürk/24 Ekim 2009/Domuz Gribinden İlk Ölüm)

“Türkiye kobay: O kadar aşı aldılar ve kobay olarak da Türkiye'yi kullanacaklar... Yan etkileri de araştırılmamış üstelik. Diyabet ve kalp hastalarına da zararı var.” (Milliyet/ 17 Ekim 2009/ ABD'de Aşıya Karşı Dava)

“Olmayın : ... Yapılan testlerde aşının içerisinde yoğun şekilde civa ve beyin zarı iltihabı yapacak maddeler bulunmuş bunu Türkiye'deki birçok profesör söylüyor...” (Milliyet/ 17 Ekim 2009/ ABD'de Aşıya Karşı Dava)

Otistikiz zaten: Domuz gribi aşısı dünyada birçok ülkede şüphelerle kar-

şlanıyor. Bazı ciddi yan etkileri saptandı... Otizm bu aşının risklerinden biri... (Milliyet/21 Eki 2009/Domuz gribi İstanbul'da)

Sağlık kategorisinde ele aldığımız yorumlarda yer alan söylentiler, eksik bilgilendirmenin ne denli paniğe yol açan ve fıslıtı gazetesini harekete geçiren temel unsur olduğunu bir kez daha gözler önüne sermektedir. Domuz gribi hastalığının tedavisinde kullanılacak aşya ilişkin çeşitli kaynaklardan gelen çelişkili enformasyonlar resmi kanallara duyulan güvensizlikle birleşince konuya ilişkin söylentiler ciddi boyutlara ulaşmıştır. Bu tür söylentiler toplumda panik havası yaratmakta, siyasal iktidarlar için de gerçek medyada yer alan haberlerden daha fazla sıkıntıya yol açmaktadır. Dolayısıyla fıslıtı gazetesi sadece toplumda kaotik bir durum yaratmakla kalmayıp siyasal iktidarlar için de zorlu bir süreç başlatmaktadır.

3- Ekonomi

Ekonomi odaklı söylentilerde, domuz gribi hastalığına yol açan virüsün laboratuvarlarda üretildiği ve bununla ciddi ekonomik kazançlar elde edilmek istendiği rivayet edilmektedir. Bu kategoride değerlendirdiğimiz yorumlarda da aşya, aşyayı üreten firmalara ve bu aşının alınarak uygulanmasını öngören siyasal iktidara karşı ciddi bir güvensizlik durumunun var olduğu açıkça görülmektedir. Bu değerlendirmelerden hareketle domuz gribi haberlerine ilişkin olarak forumlarda yer alan yorumlarda öne çıkan ekonomi temalı ifadelerden bazıları şunlardır:

"... Kesinlikle bazı ülkelerin bilerek yaydığı bir virüs bu amaç virüsü yay, sonra aşyayı sat trilyon doları vur..." (14 Ekim 2009/Habertürk/Ankara'da Domuz Gribi Şoku!)

"... Arkadaşıma katılıyorum ekonomik savaşın başka bir çeşidi diyebiliriz. Adamlar hem kalıcı hastalıklar bulaştırıp nüfusunu eritiyor hem de aşısını

buldum deyip ekonomini çökertiyor. Yeni nesil savaşlar. Neden hep batıdan yayılıyor ve özellikle Amerika'da baş gösteriyor." (15 Ekim 2009/Habertürk/Ankara'da Domuz Gribi)

"... Alın verin ekonomiyi canlandırmanın kapsamında bundan sonra sistem böyle yürüyecek. Bir takım hastalıklar bilerek yayılacak ve çok kısa sürede aşy geliştirilecek ve tüm dünyaya satılacak ve böylece ekonomi canlandırılacak." (14 Ekim 2009/Habertürk/Ankara'da Domuz Gribi Şoku!)

"Domuz aşısı: ... Amerika da bir kaç şirket krizden etkilendi ve krizi aşmaları için bir tür virüs yaydılar ardından ilaç ürettiler neden başka ülkeler değil de sadece Türkiye'de bu kadar yoğun aşy yapılacaktır..." (Milliyet/ 21 Ekim 2009/ Öğrencilerde Domuz Gribi Vakaları Artıyor)

"Bu ihaleden kimler kazandı. Aşylar yapılar yapılmaz tavuk gribi gibi aynen yok olacak bu hastalık tavuk gribinde olan küçük üreticiye oldu, büyükler daha da zengin oldu. Domuz gribi bu kadar hızlı nasıl yayıldı... Bunda da bir art niyet kesin var. TV'de açıklamanın ardından start verilmiş gibi memleketin 4 bir yanından vakalar türedi." (Sabah/ 21 Ekim 2009/ Domuz Gribi Yayılıyor)

"... Yahu kardeşim niye göremiyorsunuz siz bu hastalıkların virüslerin niye çıkarıldığını bu ilacı çıkarmanı da hastalığı yayanı da ve aşısını bulanı da aynı durumda yargılayacaksınız... Bu tamamıyla ilaç firmalarının ekonomik savaşdır..." (Sabah/19 Ekim 2009/ Diyarbakır'da Okullar 1 Hafta Tatil)

Yorumlarda öne çıkan bir diğer alt tema ise domuz gribi görülen kişilerin sosyo-ekonomik konumlarına ilişkindir. Ekonomik açıdan üst sınıf diye nitelendirilebileceğimiz kesimin tatil yapma imkânı bulduğu yurtdışından hastalığı ülkeye soktuğu ya da varlıklı kimselerin domuz eti tüketerek bu hastalığa yol açtıkları yönünde söylentilerle karşılaşılmıştır. Bu durum fıslıtı gazetesinin bir anda ne denli toplumsal kutuplaşmalara

zemin hazırlayıcı ve siyasal iktidarları zorda bırakabilecek potansiyele sahip olduğunu göstermesi açısından da önemli bir veri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu söylentiler ise forumlarda şu şekilde yer almaktadır:

“... Domuz gripinin sanırım domuz eti ürünleriyle ilgisi yüksek. Şöyle ki daha çok varlıklı insanların tükettiği özellikle beykin (pastırma gibi yenen domuz eti) yurtdışından ithal ediliyor... Yani hastalığın buradan çıkması normal gibi!” (14 Ekim 2009/Habertürk/Ankara’da Domuz Gribi Şoku!)

“Virüslü okullar yabancıların olunca yayınlanmaz: Neden normal vatandaşın çocuklarının okuduğu okullarda değil de yabancı okullarda domuz virüsü var? Bu çocukların çoğunun babası para babası da ondan. Tatile yurtdışına çıkıyorlar ya...” (Milliyet/ 22 Ekim 2009/Okullarda yayılıyor)

4- Komplo Teorileri

Gündelik hayatın içinde anlamlandırma pratiklerinin sürdürülmesini sağlayan kültürel ve ideolojik çerçeveler, sistemler ve kodlar söz konusudur. Bu bağlamda gazetelerin web sayfalarında yer alan forumlara katılanların, genel olarak gündelik hayatın içinde edindikleri kişisel deneyimlerini yorumlarının temelinde yerleştirmekle birlikte temel bazı bilgileri ve arka planı paylaşımları nedeniyle ortak noktalarda buluştukları gözlenmektedir. Bunların başında ise diğer tüm temalarda kendini hissettiren bir alt tema olan komplo teorileri gelmektedir.

“Kuş gripinde kanatlı hayvanlar öldürüldü domuz gripinde ayaklı hayvanlar öldürülecek yani anlamadınız mı dünya nüfusu aşırı yükselişte biraz temizlik gerekiyor” (Habertürk/24 Ekim 2009/Domuz Gribinden İlk Ölüm)

“H1N1 aşısı bence kökümüzü kazımak için geliştirilmiş biyolojik bir silahtır. Yan etkileri 100% araştırılmadıktan sonra kullanılması yasaklanmalı” (Ha-

bertürk/24 Ekim 2009/Domuz Gribinden İlk Ölüm)

“İlaç sanayisi ve yeni mikropları..” (14 Ekim 2009/Habertürk/Domuz Gribi Daha Az Tehlikeli)

Söylentiler, genelde dünya nüfusunun çok yüksek bir seviyeye ulaştığı bu nedenle Batılılar özellikle de Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve İsrail tarafından biyolojik bir silah olarak üretilen domuz gribi virüsüyle insan nüfusunun azaltılmaya çalışıldığı iddialarından oluşmaktadır.

“... Ya Avrupalılar (veya İsrail) ilaç satamayınca hemen bir virüs sonra hemen bir ilaç veya aşı sonra gelsin paralar.” (15 Ekim 2009/Habertürk/Vaka Sayısı Artıyor)

“Dünya krizden çıkmak için suni felaket ve savaş çıkaracak... İzleyin görün... Nüfus çok arttı... Sadeleştirme yapıyorlar...” (22 Ekim 2009/ Habertürk/İstanbul’da 13 Okulda Domuz Gribi)

“... Artık atom ve nötron bombasına gerek kalmadı. Önce sars vs şimdi domuz gribi... Amerika bu kez biyolojik silahı geliştirdi. İlk kez ve dünya tarihinde hiç görülmemiş insandan insana bulaşan kuvvetli bir virüs icat etti. Aşısını da çıkardı. Hem para kazanıyor hem düşmanlarına gözdağı veriyor.” (14 Ekim 2009/Habertürk/ Hacı Adaylarına Uyuru!)

“Çoluk çocuğa yazık: Amerika da bu kış büyük bir salgın beklediği için aşının üretimini arttırılması için beyaz saraydan talimat verilmiş. Ancak buna çok büyük tepki gösterilmiş... Yanlış bir aşılama kesinlikle kanser yaptığı belirlenmiş... Bu aşı kullanılmamalı.” (16 Ekim 2009/ Milliyet/ Aşı pazartesi Türkiye’de)

“Olmayın: ... Fabrikasyon üretilen bir virüs piyasaya verilmiş ardından nano teknoloji kullanılmış gen yapısını değiştirebilecek nitelikte bir aşı insanlara dayatılmaya çalışılıyor... Ayrıca verilecek aşı ile deneylerde kullanılan farklı, kaldı ki deneyler sadece 2-4 hafta takip

edilmiş, uzun vadedeki sonuçları kesinlikle bilinmiyor...” (Milliyet/21 Ekim 2009/ Okullarda Aşı Veli İznine Bağlı)

Yüz yüze ilişkilerdeki utandırma mekanizmasının ve fiili şiddet tehlikesinin sanal ortamda hissedilmemesinin fikirlerdeki radikalleşmeleri ve sert kutuplaşmaları artırdığı gözlenmiştir. Bu durumu özellikle komplo teorileri temasının alt teması olarak ortaya çıkan “kobaylık” meselesinde görmek mümkündür. Türk halkının aşuların denemesinde kobay olarak kullanılacağı ileri sürülmekte, hatta “Diyarbakır’da Okullar Tatil” başlıklı habere yapılan yorumda Türkiye’nin doğusu kastedilerek “doğu halkını da kobay yapacaklar” şeklinde bir söylentiye de rastlanmaktadır. Komplo teorileri kategorisinde değerlendirildiğimiz bu yorumlarda korku, endişe ve güvensizliğin fısıltı gazetesini çalışır hale getirdiği görülmektedir.

“Kobay olarak kullanılmak isteniyoruz, tamamen karşıyım ve çocuklarıma bu aşuyu kesinlikle yaptırmayacağım.” (21 Ekim 2009/Habertürk/ Domuz Gribi Salgını)

“Sonunda doğu halkını da kobay yapacaklar!” (20 Ekim 2009/Habertürk/ Domuz Gribi: Diyarbakır’da Okullar Tatil)

“Bizi kobay yaptılar hayatta vurdurmam o iğneyi vücuduma” (20 Ekim 2009/ Habertürk/ Okullarda Domuz Gribi Alarmı)

“Yaptırmayın!: Bu aşı ilk kez bizim ülkemizde uygulanacak. Hem de 40 Milyon kişiye. Daha yan etkileri bile belli olmayan bir aşı. Hiç bir ülke kabul etmedi... Kobay biz miyiz acaba...” (16 Ekim 2009/ Milliyet/ Aşı pazartesi Türkiye’de)

“Yoktur: Domuz gribi falan yoktur bu bir yutturmaca kobay olarak kullanmaları için” (Milliyet/ 21 Ekim 2009/ Öğrencilerde Domuz Gribi Vakaları Artıyor)

5- Dini Boyut

Dini boyut kategorisinde inceledi-

ğimiz yorumlarda da iktidarları zor durumda bırakabilecek kimi söylentilere yer verildiği bulgulanmıştır. Bu kategoride değerlendirilen yorumlarda, kendini öteki üzerinden ifade etme ve farklı olana güvensizlik fısıltı gazetesini işler hale getiren temel unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca hastalığın adından kaynaklanan kafa karışıklığının özellikle dini konularda hassas olan kesimlerde karşılık bulduğu gözlenmektedir.

“Okul önlerinde dönerlerin içinde domuz eti satıyorlar. Hastalıkta yayılıyor... İslam’da haram olan domuzun etini yemeye devam edin bakalım İslam düşmanları...” (22 Ekim 2009/ Habertürk/ İstanbul’da 13 Okulda Domuz Gribi)

“Müslümanları yok etmek için üretilmiş olabilir.” (19 Ekim 2009/Habertürk/ Domuz Gribi Diyarbakır’a sıçradı)

“... Bu ailelerde domuz yiyen var! Bu hastalık nedeniyle domuz kalkacak dünyadan artık! Hala İslami anlamayan batılılar şimdi anlar artık!” (15 Ekim 2009/Habertürk/Ankara’da 9 Kişide Domuz Gribi Tespiti!)

“Hastalıklar ve Kültürler: Domuz gribi namı diğer H1N1 virüsü, nereden çıktı bu hastalık tabii ki Domuz’dan... İslam’ın öğütlemiş olduğu beslenme alışkanlığının değerini hastalıklar ortaya çıkınca daha iyi anlamış oluyoruz... Haram kılınan domuz eti, alkol, parçalayıcı hayvan etleri, ölü hayvan eti, kan, leş yiyiciler vs... Bu nedenle haramlardaki hikmeti ve helaldeki gayeyi daha iyi idrak edileceğini umuyorum.” (Radikal/22 Ekim 2009/ İki Metreden Bulaşıyor)

Sonuç

Toplumun genelini derinden etkileyen ya da etkileme ihtimali olan kriz anlarında kesinleşmiş, net bilgiye ulaşamayan insanlar, içinde buldukları kaygı ve endişeden sıyrılmak, yaşadıklarına bir anlam verebilmek, en temel ihtiyaçlarından biri olan haberdar olmak gereksinimini karşılayabilmek için resmi kanalların yetersiz kaldığı yerde söylentilere sınımsız sarılmaktadır. Bu

durum da fısıltı gazetesi diye tarif ettiğimiz alternatif haberleşme kanallarının doğmasına yol açmaktadır.

Geçmişte fısıltı gazetesi kulaktan kulağa yayılan söylentilerle işlerlik kazanırken günümüzde teknolojik gelişmelerin bir yansıması olarak gazetelerin çevrimiçi forum sayfalarını kendisine yeni bir mecra olarak seçmiştir. Domuz gribi hastalığının Türkiye’de görülmesi ve resmi kanallardan yeterli ve net bilgi alınmaması sonucu, hastalığın ulaştığı boyutlar, görülme sıklığı ve görüldüğü yerler konusunda kafalar karışmış, bu durum da konuya ilişkin çeşitli söylentilere yol açmıştır. Bu çalışma kapsamında, söz konusu söylentiler Türkiye’de yaygın medyanın önemli temsilcileri olan ve internet baskılarında çevrimiçi forumlara geniş yer ayıran Milliyet, Habertürk, Sabah ve Radikal gazetelerinin web sayfalarında tematik analiz yöntemiyle incelenmiştir. Araştırma sonucunda söylentilerin beş temel kategoride yoğunlaştığı saptanmıştır. Bunlar; siyasal iktidara eleştiri, sağlık, ekonomi, komplo teorileri ve dini boyut şeklinde sıralanabilir. Söylentilerin genelde bilgi eksikliği, çelişkili haberler ve bunların yol açtığı güvensizlikten kaynaklandığı gözlenmiştir.

Özellikle resmi kanalların toplumda panik havası yaratır endişesiyle domuz gribi vakası görülen okulların adlarını açıklamaması, spekülasyonları dolayısıyla fısıltı gazetesinin işlerliğini artırmıştır. İncelemeler sonucunda forumlara katılanların yorumlarını neredeyse standartlaşmış bir şekilde komplo teorileri üzerinden ortaya koydukları bulgulanmıştır. Domuz gribi hastalığının tedavisi için kullanılması öngörülen aşya ilişkin çok sayıda söylenti ortada dolaşmaya başlamış, aşının etken maddesinin tedavisi çok güç rahatsızlıklara neden olabileceği, aslında bu aşının Türk halkını, Müslümanları, yok etmek üzere üretilmiş bir biyolojik silah olduğu ve Türklerin aşının denemesinde kobay

olarak kullanılacağı rivayet edilmiştir.

Sonuç olarak, Türkiye’de yürütülen kriz uygulamalarında, batılı ülkelerde olduğu gibi bilgilendirme çalışmaları profesyonelce yürütülemediği dolayısıyla da fısıltı gazetesinin yetkililerden daha hızlı işleyerek insanları olumsuz yönlendirdiği saptanmıştır. Bu durum, toplumda kaotik bir ortamın doğması ve siyasal iktidarı güç durumda bırakacak gelişmelerin yaşanması riskini ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle kamuoyunda bilgi eksikliğinden kaynaklanan belirsizliği ortadan kaldıracak çalışmaların hızlı bir şekilde yapılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Moles (Abraham), *Belirsiz Bilimleri*, Çev: Nuri Bilgin, İstanbul:Yapı Kredi Yayınları, 2004.
- Allport (Gordon), Leo Postman. “Söylenti veya Fısıltı Gazetesi’nin Temel Psikolojisi”, Der: Ünsal Oskay, *Kitle Haberleşmesi Teorilerine Giriş*, İstanbul:Der Yayınları, 1992, s. 157-183.
- Allport (Gordon), Postman (Leo). *The Psychology of Rumor*. New York, Holt, Rinehart & Winston, 1947.
- Kapferer, Jean-Noel. *Dedikodu ve Söylenti: Dünyanın En Eski Medyası*, Çev. Işın Gürbüz, Ankara: İletişim Yayınları, 1992.
- Lefebvre Georges, *The Great Fear*, New York, Pantheon Books, 1973.
- Schultz Tanjev, “Mass Media and the Concept of Interactivity: An Exploratory Study of Online Forums and Reader Email”, *Media Culture Society*, S.22, s. 205-221
- Chan Joey Ka-Ching ve Leung (Louis), “Lifestyles, Reliance on Traditional News Media and Online News Adoption”, *New Media Society*, S. 7/3, s. 357-383
- Timisi, Nilüfer. *Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi*, Ankara: Dost Kitabevi, 2001.
- Huisman Denis. *Bir Medya Felsefesi İçin: Sokrates İnternet’te*, İstanbul: Güncel Yayıncılık,2000.